

Αναζητήσεις όψεων της Ελληνικότητας στη νουβέλα του Nodar

Dumbadze «*O Hellados, ένα ελληνάκι του Καυκάσου*»

Researching aspects of Hellenism

in Nodar Dumbadze's "*Hellados*"

Απόστολος Ζάρας

Φιλολόγος, ΜΑ ΤΓΦΠΠΧ-ΔΠΘ

zartolis@gmail.com

Abstract

This dissertation focuses on the novel by Georgian author Nodar Dumbadze "HELLADOS", who reveals through a sensitive children story the unbearable pain experienced by hundreds of thousands of Greeks, forced by the Stalin regime to expatriate, abandoning their Black Sea homelands between 1937 and 1939. The analysis of the image of "strangers" in literature is the subject of a special branch of comparative grammarology, namely cultural imagology, therefore the presentation of the particular text is done according to an imagology analysis method based on the one by Daniel Henri- Pageaux, which presupposes the close reading of the text on a verbal and thematic level. Nodar Dumbadze (July 14, 1928 – September 4, 1984) is one of the last authors of 20th century Georgian Soviet literature, who propagates supra-ethnic allegiance of the citizens of Georgia to their common country. "HELLADOS" by Georgian writer Nodar Dumbadze is the story of a teen boy of Greek origin, Yangulis, who lives in Caucasus, Georgia, in the seaside city Sukhumi, Abkhazia. When Georgian teen boy Djemal moves from Tbilisi to Sukhumi, he is challenged by Yangulis, the chief of the district, and his friends. "HELLADOS" is the tattoo on Yanguli's breast which means "Hellas, Greece". Their relationship, which was full of snubs at the beginning, slowly developed into strong friendship. Djemal learns more about Yanguli's life, his family and his love. One day, Yangulis comes to Djemal to tell him that he has to leave his homeland forever because his father wants to return to Greece where he is originally from. And then unexpected and tragic things happen. This is a story about first love and first feelings, about friendship and how the Greek people used to love Georgia which was their homeland. From the original Georgian

language the story has been translated into many other languages. In Greek it was translated by Thamar Meschi, introduction and commentary by Marianna Koromila (Athens 1992).

Key words: Cultural imagology, imagology analysis method of cultural images, expatriation of Greeks by the Stalin regime (1937-1938), friendship, first strong feelings of teens, country to embrace and country to abandon

Πρόλογος

Στο βιβλίο το οποίο αποτελεί αντικείμενο μελέτης της εργασίας, τη νουβέλα του Γεωργιανού συγγραφέα Nodar Dumbadze «Ο HELLADOS: ένα ελληνάκι του Καυκάσου», αναδεικνύεται ο τρόπος κατασκευής του ξένου λόγω ιστορικών συνθηκών, μεταλλασσόμενος από «δικός μας» σε αλλοεθνή, ακόμη και επισκεπτόμενος την πατρίδα των προγόνων του.

Μέσα από μια τρυφερή παιδική ιστορία, ο συγγραφέας αποκαλύπτει τον ανείπωτο πόνο των εκατοντάδων χιλιάδων Ελλήνων που αναγκάστηκαν από το σταλινικό καθεστώς να ξεριζωθούν εγκαταλείποντας τις ευξείνοποντιακές τους πατρίδες μεταξύ 1937 και 1939. Στα πόδια του Καυκάσου, στο παραθαλάσσιο Σοχούμι της Γεωργίας, το 1939, ο δεκαπεντάχρονος Γιαγγούλης Αλεξανδρίδης ήταν περήφανος που ήταν «Ελλάδος». Το 'χε γράψει με λατινικά γράμματα κι ανεξίτηλο χρώμα στο μέρος της καρδιάς. Όταν όμως ήρθε το πλοίο από την Ελλάδα για να παραλάβει ομάδες «παλιννοστούντων», ο Γιαγγούλης κατάλαβε ότι για πατρίδα του λογάριαζε τη γειτονιά και το περιβολάκι του, τους φίλους του, Έλληνες και Γεωργιανούς, τη Μαύρη Θάλασσα.

Nodar Dumbadze, ο συγγραφέας του «HELLADOS»

Ο Nodar Dumbadze (14 Ιουλίου 1928 - 4 Σεπτεμβρίου, 1984) θεωρείται ένας από τους πιο δημοφιλείς συγγραφείς του δευτέρου μισού του 20ου αιώνα στη Γεωργία. Γεννήθηκε στην Τιφλίδα, αποφοίτησε από τη Νομική Σχολή του Κρατικού Πανεπιστημίου της Τιφλίδας το 1950. Την ίδια χρονιά, τα πρώτα του ποιήματα και χιουμοριστικές ιστορίες εμφανίστηκαν στο γεωργιανό Τύπο. Έχει επιμεληθεί το σατιρικό περιοδικό «Niangi» από το 1967 μέχρι το 1972, όταν έγινε γραμματέας της Ένωσης Συγγραφέων της Γεωργίας και μέλος του προεδρείου της Ένωσης Σοβιετικών Συγγραφέων το 1972. Η φήμη του ήρθε κυρίως μέσα από τα μυθιστορήματά του «Εγώ, η γιαγιά, ο Ιλίκo και ο Ιλαρίων» (1960) (μετάφραση: Μαριάννα Γαβρηλίδου, εικονογράφηση: Στάθης Σταυρόπουλος Εκδόσεις

Καστανιώτη, 1987), «Βλέπω τον ήλιο» (1962), «Μια ηλιόλουστη νύχτα» (1967), «Μη φοβάσαι μητέρα!» (1971), «Άσπρες σημαίες» (1973) και «Ο κανόνας της αιωνιότητας» (1978). Τα έργα του διακρίνονται για την απλότητα και το λυρισμό της πρόζας, το χιούμορ και τη μελαγχολία σε συνδυασμό με την αισιοδοξία. Τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο «Shota Rustaveli» το 1975 και το Βραβείο Λένιν το 1980. Τα περισσότερα από τα μεγάλα έργα του έχουν δραματοποιηθεί και/ή κινηματογραφηθεί. Πέθανε στην Τιφλίδα το 1984.¹

Η οικογένεια του Ντουμπάτζε «[...] δοκιμάστηκε σκληρά την εποχή του Μεσοπολέμου από το σταλινικό καθεστώς. Οι γονείς του εξορίστηκαν το 1937 και δεν επέστρεψαν ποτέ. Τον ορφανό Νόνταρ τον ανάθρεψαν οι συγγενείς του στην Τιφλίδα και η θεία του στο Σοχούμι. Η ορφάνια αυτή πλήγωσε βαθιά την ψυχή του δεκάχρονου παιδιού κι ο πόνος που σημάδεψε τον συγγραφέα τον συνόδευσε σε όλη του τη ζωή. Αυτό όμως που χαρακτηρίζει και τον ίδιο και το έργο του είναι ένα εξαιρετικό χιούμορ, το οποίο καλλιέργησε παράλληλα με την περιγραφική του ικανότητα. Τα κείμενά του είναι ξεκαρδιστικά. Αλλά ο Ντουμπάτζε δεν ειρωνεύεται τους χαρακτήρες που περιγράφει. Τους πονάει, τους καταλαβαίνει και τους αγαπάει. Τους γνωρίζει πολύ καλά, γιατί χρησιμοποιεί τα βιώματά του κι όλοι λίγο πολύ αναγνωρίζουν τον εαυτό τους με αυτές τις σύγχρονες ηθογραφίες. Η τραγική πλευρά της ζωής αποκαλύπτεται ξαφνικά στον αναγνώστη – όπως και στους ήρωες του έργου» (Dumbadze, 1992: 47-48).

Η ιδέα της πατρίδας και ο αυτοπροσδιορισμός από ένα ελληνάκι του Καυκάσου: παραλλαγές της έννοιας «πατρίδα» σε παρουνιακές καταστάσεις

Η εξέταση της εικόνας του «ξένου» στη λογοτεχνία αποτελεί αντικείμενο ενός ιδιαίτερου κλάδου της συγκριτικής γραμματολογίας, της πολιτισμικής εικονολογίας («Imagologie»). Τον όρο «Imagologie», δανεισμένο από την ορολογία της γαλλικής εθνοψυχολογίας, εισήγαγε και χρησιμοποίησε για την έρευνα των λογοτεχνικών κειμένων το 1967, ο Hugo Dyserinck (Αμπατζοπούλου, 1998). Η Ιωάννα Οικονόμου-Αγοραστου προτείνει την απόδοση του όρου «Imagologie» ως «Συγκριτική Στερεοτυπολογία» ορίζοντας ως αντικείμενό της «την εικόνα της «άλλης», της «ξένης» χώρας, των ανθρώπων και του πολιτισμού της όπως παρουσιάζεται στη λογοτεχνία, αλλά και τη γένεση, τη δομή και την επίδραση της εικόνας (με τη μορφή των διαφόρων στερεοτύπων) στην πρόσληψη ξένων λογοτεχνικών έργων, τη

¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Nodar_Dumbadze (τελευταία ανάκτηση 28/9/2014)

λογοτεχνική κριτική και γενικότερα την ιστορία της λογοτεχνίας» (Οικονόμου-Αγοραστού, 1992: 13-14).

Η Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου αντιπροτείνει ως απόδοση της «Imagologie» τον όρο «πολιτισμική εικονολογία» (Αμπατζοπούλου, 1998). Υποστηρίζει ότι με τη χρήση του επιθέτου «πολιτισμική» διαφοροποιείται από την εικονολογία που είναι κλάδος των εικαστικών τεχνών, ενώ διαφοροποιείται και από την εικονοποιία (imagerie) που αφορά το σύνολο των ποιητικών εικόνων ενός συγγραφέα.

Στη Γαλλία την πολιτισμική εικονολογία έχει στηρίξει ο Daniel-Henri Pageaux, καθηγητής της Συγκριτικής Γραμματολογίας στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης. Πρότεινε δική του μέθοδο έρευνας βασιζόμενος στη δομική ανάλυση και τη σημειολογία, υιοθετώντας ιδιαίτερα τη θέση του Roland Barthes ότι η εικόνα λειτουργεί ως σημείο. Ο Pageaux θεωρεί πως «κάθε εικόνα προέρχεται από μια συνειδητοποίηση, έστω ελάχιστη, ενός Εγώ σε σχέση με έναν Άλλο, ενός Εδώ σε σχέση με ένα Άλλο». Έτσι, η εικόνα είναι η αναπαράσταση μιας πολιτισμικής πραγματικότητας, μέσα από την οποία τα άτομα αποκαλύπτουν τον πολιτισμικό χώρο όπου τοποθετούνται. Επιπλέον, «η εικόνα ενός λαού υπάρχει μόνο σε αντιδιαστολή με την εικόνα του Άλλου, του ξένου» (Αμπατζοπούλου, ό.π.: 244-245).

Σύμφωνα, λοιπόν, με τη μέθοδο έρευνας των εθνικών εικόνων στη λογοτεχνία, «αρχικά προσδιορίζουμε τις μεγάλες αντιθέσεις που δομούν το κείμενο (τοπική κουλτούρα – ξένη κουλτούρα), τους άξονες χώρου (Ανατολή - Δύση, Βορράς - Νότος) και χρόνου (με την υπογράμμιση των ιστορικών ενδείξεων που δίνονται στο κείμενο). Επίσης, προσδιορίζουμε τις θεματικές ενότητες στις οποίες βρίσκονται συγκεντρωμένα τα στοιχεία της εικόνας του ξένου: πρωτόγονος/πολιτισμένος, βάρβαρος/καλλιεργημένος, άνδρας/γυναίκα, ενήλικας/παιδί, περίεργος/οικείος, εαυτός/άλλος κτλ. Όπως και τα χαρακτηριστικά, το ντύσιμο, οι χειρονομίες, ο τρόπος ομιλίας, και ό, τι άλλο αποτελεί διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στο Εγώ/ο Άλλος.

Το επόμενο στάδιο είναι η απαρίθμηση και ομαδοποίηση των «υλικών κατασκευής» της εικόνας, π.χ. εκλογή λεξιλογίου που αναφέρεται στον ξένο, δηλαδή τα επίθετα, ρήματα, ουσιαστικά που χρησιμοποιούνται. Τις λέξεις αυτές τις εξετάζουμε στη διπολική τους σχέση: Εγώ/ο Άλλος, Εμείς/οι Άλλοι.

Στο τρίτο επίπεδο ανάλυσης «οφείλουμε να «βγούμε» από το κείμενο για να κατανοήσουμε καλύτερα τη λειτουργία του μέσα σε μια κουλτούρα» (Οικονόμου-Αγοραστού, 1992: 98). Στο επίπεδο αυτό «γίνεται η σύγκριση των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από τα δύο προηγούμενα επίπεδα ανάλυσης» (Τριανταφυλλίδου, 2008: 23).

Όπως τα περισσότερα έργα του Nodar Dumbadze «είναι αυτοβιογραφικά, έτσι και η νουβέλα «HELLADOS» φαίνεται ότι είναι ένα επεισόδιο από την παιδική του ζωή. Όταν εξορίστηκαν οι γονείς του το 1937, ο Νόνταρ έφυγε από την Τιφλίδα και το 1938 πήγε στη θεία του που ζούσε στο Σουχούμι πρωτεύουσα της αυτόνομης Δημοκρατίας της Αμπχαζίας, στα δυτικά πόδια του Καυκάσου» (Dumbadze, 1992: 48). Ο ομοδιηγητικός, λοιπόν, αφηγητής, ο μικρός Τζέμαλ, όπως ονομάζεται στο διήγημα, αφηγείται για τη γνωριμία του με τον Γιαγγούλη, παρέχοντάς μας μια σαφή ιστορική ένδειξη:

«Η γνωριμία μας άρχισε το φθινόπωρο του 1938. Η θεία μου η Νίνα, μόλις έφτασα από την Τιφλίδα, για να μην αισθάνομαι ορφανός, με πήγε την άλλη μέρα στην περίφημη δασκάλα της μουσικής Ελένα Μιχαήλοβα Ναβρόντσκαγια, γνωστή σε όλο το Σουχούμι, και έπεσε στα πόδια της:

- Είναι ορφανό, η μητέρα του το πήγαινε στη μουσική, για να μην αισθάνεται την ορφάνια του, σας παρακαλώ δεχτείτε τον. Θα σας πληρώσω διπλά δίδακτρα. Μόνο κάντε τον μαθητή σας» (Dumbadze, 1992: 20).

Χαρακτηριστική της περιγραφικής ικανότητας του Dumbadze είναι η περιγραφή του Γιαγγούλη από τον αφηγητή, στην αρχή κιόλας του διηγήματος, πριν καν την πρώτη επαφή τους, μετά την έξοδο του μικρού Τζέμαλ και της θείας του από το σπίτι της δασκάλας μουσικής.

«Ο Γιαγγούλης, γιος ενός Έλληνα από το Σουχούμι – του Χρήστου Αλεξανδρίδη – ήταν αδύνατος σας τσίρος, με φαρδιούς ώμους, με ίσια, όμορφη μύτη, είχε μαύρα σαν κάρβουνο μάτια και μακριά χέρια σαν τον πίθηκο. Όταν στεκόταν όρθιος, οι τεράστιες χερούκλες του έφταναν ως τα γόνατά του. Μόλις δεκατεσσάρων χρονών ήταν και προκαλούσε φρίκη στα παιδιά της ηλικίας του. Μάλωνε μ' ένα ιδιαίτερα τρόπο. Μπορούσε να δέρνει δύο-τρία παιδιά ταυτόχρονα έτσι που να μη μπορούν να κουνήσουν ούτε το δάχτυλό τους. Ήταν γοργός σαν το γατί και δυνατός και γερός σαν την τσακμακόπετρα. Χειμώνα - καλοκαίρι φορούσε ένα μαύρο πουκάμισο από σατέν ξεκούμπωτο σε όλο του το στήθος.

Ζούσε στη λεωφόρο Βενετίας, κοντά στο ποτάμι Τσαλαμπάση, μαζί με τον πατέρα του. Τη μητέρα του ούτε που τη θυμόταν, αφού είχε πεθάνει πολύ νωρίς. Είχαν ένα κομμάτι γης, με ένα μικρό σαν την παλάμη κήπο. Είχαν μια αγελάδα και ένα γκρίζο γαϊδουράκι. Πουλούσαν γάλα, γιαούρτι και ζαρζαβατικά στη γειτονιά και στο παζάρι του Σουχούμι.

Ο Γιαγγούλης δεν πήγαινε σχολείο. Βοηθούσε τον πατέρα του στο νοικοκυριό και μερικές φορές έβγαζε με το γαϊδουράκι τα προϊόντα τους στην αγορά. Τον υπόλοιπο καιρό

τον περνούσε στους δρόμους. Στεκόταν στη διάβαση της σιδηροδρομικής γραμμής, παραμόνευε τα παιδιά που επέστρεφαν στο σπίτι από το σχολείο, έψαχνε τις τσέπες τους (από μερικούς με τη θέλησή τους, από άλλους με τη βία), έπαιρνε τον καπνό, τα κέρματα, ό, τι στυλπνά πράγματα εύρισκε, αλυσίδες, χρωματιστά μολύβια, στυλό, και την άλλη μέρα τα ίδια πράγματα τα πουλούσε με έκπτωση στα ίδια τα παιδιά! Έπαιζε μαζί τους με τα δικά τους χρήματα, τους τα κέρδιζε και επέστρεφε σπίτι του με γεμάτες τσέπες. Έτσι γινόταν κάθε μέρα.

Αυτός ο δεκατετράχρονος δικτάτορας είχε σκλάβους του όλα τα παιδιά της λεωφόρου Βενετίας, καθώς και τον εξάδελφό μου τον Κώκα. Μπροστάρης της γειτονιάς μας ήταν ο Γιαγγούλης» (Dumbadze, 1992, σσ. 19-20).

Η πρώτη επαφή ανάμεσα στο «δικτάτορα» της γειτονιάς, τον αρχηγό της συμμορίας Γιαγγούλη και τον νεοφερμένο, τον «εισβολέα», είναι τραυματική για τον Τζέμαλ. Όταν η ματιά του διασταυρώθηκε μ' αυτή του Γιαγγούλη ρώτησε τη θεία του:

«- Αυτός ποιος είναι;

- Δεν είναι δική σου δουλειά είπε η θεία Νίνα και με έσπρωξε μπροστά της

Ο Γιαγγούλης σφύριζε διαρκώς. Εμείς συνεχίσαμε το δρόμο μας.

- Έεε... βιολί! Άκουσα ξαφνικά. Κοίταξα πίσω με περιέργεια. Ο Γιαγγούλης είχε μισοκλείσει το ένα του μάτι, έστριψε το λαιμό του, έβγαλε έξω τη γλώσσα του και με το δεξί του χέρι έτριβε το αριστερό σαν πριόνι. Κατάλαβα ότι με κορόιδευε πώς παίζω βιολί. Από το θυμό η καρδιά μου ανέβηκε στο λαιμό μου.

- Μαϊμού! Φώναξα, απειλώντας τον με τη γροθιά μου.

- Αύριο έλα να μου πριονίσεις ξύλα!

- Εσύ πάλι αλητεύεις; είπε η θεία μου και κούνησε δυσαρεστημένη το κεφάλι της.

- Ποιος είναι; ρώτησα.

- Είναι Έλληνας, Γιαγγούλη τον λένε. Ο πατέρας του μας φέρνει γάλα. Να μη σε δω μαζί του, μέρα-νύχτα είναι στους δρόμους.

Εγώ ξανακοίταξα πίσω. Ο Γιαγγούλης συνέχιζε να σπάζει καρύδια και να μου χαμογελά προκλητικά» (Dumbadze, 1992: 22).

Ο Τζέμαλ, όμως, που ένιωθε ξένος στο Σοχούμι, ήθελε, όπως λέει «να ανακατευτεί με τα παιδιά», να αποκτήσει παρέα, «να μπορούσε σαν τον Γιαγγούλη να έδειχνε κι αυτός τις δυνατότητές του».

«Ήμουν όμως ακόμα ξένος στη συνοικία, δεν είχα συντρόφους, δεν είχα φίλο και υποστηρικτή, κανένας δεν βρισκόταν πλάι μου, εκτός από τον μικρότερο εξάδελφό μου, τον Κόκα, και γι' αυτό δεν τολμούσα να τους πλησιάσω. Καταλάβαινα όμως ότι οι σχέσεις μας όλο και τεντώνανε, μίκραινε η απόσταση μεταξύ μας. Όταν τα φυτίλια του δυναμίτη καίγονται, η φωτιά πλησίαζε και κάποια στιγμή η έκρηξη γίνεται αναπόφευκτη. Έτσι ήταν και με μας» (Dumbadze, ό.π.: 23).

Οι διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα στο «Εγώ» και τον «Άλλο» φαίνεται ότι οριοθετούνται από την αρχή κιάλας. Ο «πρωτόγονος», «βάρβαρος», «απολίτιστος» αλλά και «παμπόνηρος» Γιαγγούλης που τόσο αναπτυγμένο έχει το ένστικτο της επιβίωσης δεν θα επιτρέψει εύκολα να αμφισβητηθεί η πρωτιά του, το αρχηγίλκι του στο παιχνίδι της παρέας. Το φιλόπρωτο του Έλληνα που θέλει να είναι πάντα και παντού αρχηγός δεν θ' αργήσει να εκδηλωθεί, όταν ο νεαρός «εισβολέας» στην αυστηρά δομημένη και ιεραρχημένη παιδική κοινότητα δεν θα δεχτεί να δηλώσει άνευ όρων υποταγή στις διαταγές του «δικτάτορα». Οι μεταξύ τους «εχθροπραξίες» δε θ' αργήσουν να εκδηλωθούν, όταν ο Γιαγγούλης, ξαφνιασμένος κι ερεθισμένος από την αναπάντεχη αλλά και περήφανη άρνηση του Τζέμαλ να προστεθεί στους «υποτακτικούς» του, του παίρνει το βιολί από τα χέρια του και το καταφέρνει με δύναμη στο κεφάλι του. Ο νεαρός Γεωργιανός τυφλωμένος από το θυμό, κατακόκκινος από τη ντροπή χτύπησε με όλη του τη δύναμη μπροστά στα παιδιά τον Γιαγγούλη στο σαγόνι. Όπως ορίζουν οι άγραφοι νόμοι της συμμορίας, τα δύο παιδιά – ο αρχηγός και ο καινούργιος «εισβολέας» - πρέπει να χτυπηθούν, για να υπερισχύσει ο δυνατότερος.

«- Εσύ χθες με ντρόπιασες στη συνοικία. Μ' ένα χτύπημα μ' έριξες κάτω... Δεν το περίμενα και γι' αυτό δεν πήρες απάντηση, γιατί δεν μπόρεσα να σηκωθώ. Η ήρεμη και ειλικρινής κουβέντα του με συγκίνησε.

- Εγώ είμαι ο μπροστάρης, ο αρχηγός εδώ και θα είμαι πάντα...., συνέχισε.

- Να είσαι, δεν έχω αντίρρηση, του είπα κι εγώ ειλικρινά.

- Αν ήσουν μεγαλύτερος από μένα, θα σε άφηνα βέβαια, αλλά εσύ είσαι ένα χρόνο μικρότερος και δεν μπορώ να σε αφήσω. Είναι αδύνατο να υπάρχουν δύο αρχηγοί στην ίδια συνοικία. Ή εσύ πρέπει να είσαι ή εγώ.

- Αφού σου είπα, δε θέλω! επανέλαβα εγώ.

- Έτσι δε γίνεται, πρέπει να παλέψουμε!

- Να παλέψουμε! συμφώνησα.

- Θα παλέψουμε τίμια! είπε ο Γιαγγούλης.

- Τι θα πει τίμια; παραξενεύτηκα εγώ.

- Ούτε ο Πέτια (το δεξί χέρι του Γιαγγούλη), ούτε ο Κώκα δεν πρέπει να μπουκ στον καυγά. Δε θα βρίζουμε. Πέτρες δε θα ρίξουμε. Όποιος θα πέσει χάμω δε θα φάει ξύλο πια!» (Dumbadze, ό.π.: 29-30).

Ήδη, όμως, από το «πρώτο αίμα», έχει αρχίσει να διαφαίνεται, παράλληλα με την αντιπαλότητα των δύο παιδιών, ο αμοιβαίος σεβασμός και η εκτίμηση που έμελλε αργότερα να εξελιχθεί σε μια δυνατή κι αληθινή φιλία.

Η θεία του Τζέμαλ, βέβαια, αν και δεν εξετράπη πάλι σε κατάρες προς τον Γιαγγούλη, «την άλλη μέρα, την τσανάκα με το γιαούρτι τη φόρεσε στο κεφάλι του πατέρα του Γιαγγούλη, έτσι ακριβώς όπως ο Γιαγγούλης το βιολί στο κεφάλι του ανεψιού της και τον απείλησε ότι θα σαπίσει στις φυλακές ο γιος του, ο αλήτης, για την προσβολή του σοβιετικού πιονιέρου» (Dumbadze, ό.π.: 32).

Την άλλη μέρα ο Γιαγγούλης κάνει την τελευταία απέλπιδα προσπάθεια να επιβεβαιώσει μπροστά στο «λαό» του την κυριαρχία του και να κλονίσει ανεπανόρθωτα το ηθικό του «αντιπάλου». Στο λογύδριο, όμως, που εκφωνεί στη διάβαση της οδού Βενετίας, μπορούμε να διακρίνουμε για πρώτη φορά ότι ο Γιαγγούλης αναγνωρίζει ως πατρίδα του τη γη όπου γεννήθηκε και μεγάλωσε κι όχι τη γη των προγόνων του.:

«Ο Γιαγγούλης δεν έδωσε σημασία στις σαχλαμάρες τους. Σαν επαναστάτης σήκωσε το χέρι του και το μπουλούκι σώπασε. Και όπως ο ηγέτης απευθύνεται στη φυλή του, έτσι άρχισε και αυτός:

- Παιδιά! είπε. Απευθύνομαι σε εσάς, στα ελεύθερα παιδιά της λεωφόρου Βενετίας, εγώ, ο Γιαγγούλης Αλεξανδρίδης, ο ηγέτης σας, που διαλέξατε για αρχηγό σας! Μπροστά σας στέκονται ένας χλωμός μπουκταλάς από την Τιφλίδα και ο εξάδελφός του, ο προδότης της φυλής μας και της πατρίδας μας, ο μυξιάρης Κώκα. Αυτός ο σαλιάρης ξένος αντί να δεχθεί τη φιλοξενία μας και την καλή μας διάθεση, θέλει να κατακτήσει την ευλογημένη μας γη, τη θάλασσα, τα ποτάμια, το χρυσό, το ασήμι, τους βοσκοτόπους και τις χλόες μας» (Dumbadze, ό.π.: 32-33).

Τα δυο παιδιά παλεύουν ασταμάτητα, αλλά κανείς δε νικά, καθώς έχουν ίδια αποθέματα μυϊκής και ψυχικής δύναμης. Έπειτα, δίγλωσσες βρισιές αντικαθιστούν τα καρούμπαλα και τις μελανιές. Σε λίγο βέβαια, οι αλλεπάλληλες συγκρούσεις ξυπνούν συναισθήματα αμοιβαίας συμπάθειας και αγάπης. Μόνο ως φίλοι μπορούν τελικά να συνυπάρξουν στην ίδια γειτονιά. Όλα άλλαξαν όταν ο Τζέμαλ έμαθε από τον εξάδελφό του ότι ο Γιαγγούλης δεν του έβρισε τη μάνα γιατί έμαθε ότι η μάνα του δεν ζει πια. «Από εκείνη τη μέρα δέκα φορές

μεγάλωσε ο Γιαγγούλης στα μάτια μου» μας εξομολογείται ο αφηγητής. «Το μάλωμα και η άμιλλα μεταξύ μας τέλειωσε για πάντα. Αλλά δεν γίναμε ποτέ δυνατοί φίλοι» (Dumbadze, ό.π.: 39). Δεν πρόλαβαν. Οι μεγάλοι είχαν άλλα σχέδια γι' αυτούς.

Όταν οι Έλληνες καλούνται να εγκαταλείψουν τις εστίες τους, λόγω των διωγμών της κυβέρνησης, ο Γιαγγούλης δεν μπορεί να αποδεχτεί την επιστροφή στα «πάτρια εδάφη». Μοναδική πατρίδα του είναι το Σουχούμι.

«- Σε τρεις μέρες έρχεται στο Σουχούμι ένα βαπόρι από την Ελλάδα. Όλοι οι Έλληνες της συνοικίας μας φεύγουν για την Ελλάδα ... Και ο πατέρας μου ... Ο Γιαγγούλης σώπασε.

- Και λοιπόν;

- Εγώ δε θέλω να πάω μαζί του ... Ο πατέρας μου λέει, ότι εκεί είναι η πατρίδα μας, η πατρική μας γη, η ένδοξη Ελλάδα ... Μας φωνάζει το αίμα των προγόνων μας και χρέος μας είναι να πάμε εκεί ...

- Και γιατί δεν θέλεις να φύγεις; Παραξενεύτηκα εγώ ειλικρινά. [...]

- Πώς να σου εξηγήσω ... είπε τελικά ο Γιαγγούλης. Εγώ δε θυμάμαι τη μάνα μου. Ο πατέρας μου όλη τη μέρα είναι στον κήπο ή στο παζάρι. Εγώ μεγάλωσα στη λεωφόρο Βενετίας, στο δρόμο ... Η δική μου Ελλάδα, η πατρίδα μου είναι το Σουχούμι, η λεωφόρος Βενετίας, ο ποταμός Τσαλαμπάση, ο Κώκα, ο Πέτια, ο Κούρλικ, ο Φέμα ... η Μαύρη Θάλασσα, το γαϊδουράκι μου, η γέφυρα πάνω από το σιδηρόδρομο ... Ο Γιαγγούλης σταμάτησε λιγάκι και μετά ξανασυνέχισε ... η Μήδα και εσύ ... Το όνομα Μήδα για πρώτη φορά το άκουγα από τον Γιαγγούλη, αλλά δεν τον ρώτησα - ποια είναι η Μήδα; Γιατί από τον Κώκα το ήξερα: Η Μήδα ήταν κόρη μιας Ελληνίδας και ενός Αμπαχάζου. Πιο όμορφη κόρη από τη Μήδα δεν υπήρχε σ' όλο το Σουχούμι, και αυτή την κόρη αγαπούσε ο Γιαγγούλης.

- Κατάλαβες; Ρώτησε ο Γιαγγούλης και με κοίταξε στα μάτια. Ανατρίχιασα. Για πρώτη φορά άκουγα στη ζωή μου τέτοιες λέξεις» (Dumbadze, ό.π.: 40-41).

Οι ενήλικοι, «[...] για να γλυκάνουν λίγο τον πόνο, είχαν αναγκαστεί να ονομάζουν την έξοδο «επαναπατρισμό». Δυνατότητα επιλογής δεν είχαν. Τα παιδιά, όμως, έβλεπαν κατάματα την αλήθεια. Η φυγή στην Ελλάδα ήταν στην πραγματικότητα ξερίζωμα. Το βίαιο τέλος της ιστορικής συνέχειας» (Dumbadze, ό. π., σ. 50-51).

Την ημέρα της αναχώρησης από το Σουχούμι ο Γιαγγούλης πήγε στο σπίτι του Τζέμαλ για να τον παρακαλέσει να κρατήσει και να φροντίζει το ασέλωτο γαϊδουράκι του, τον Απόλλωνα. Η σκηνή του αποχωρισμού είναι πραγματικά σπαραχτική:

«Αγκαλιαστήκαμε. Πολλή ώρα με κρατούσε στην αγκαλιά του ο Γιαγγούλης. Μετά μ' άφησε ξαφνικά κι έφυγε. Έτρεχε με όλη του τη δύναμη. Έφυγε και δεν κοίταξε πίσω, σαν να έφευγε από κάτι πολύ σοβαρό κι επικίνδυνο» (Dumbadze, ό.π.: 42).

Το βράδυ ο Τζέμαλ μαζί με τα άλλα παιδιά κατέβηκαν στο λιμάνι για να αποχαιρετήσουν τον Γιαγγούλη και τους άλλους Έλληνες. Η σκηνή του αποχαιρετισμού είναι αποκαλυπτική για τα συναισθήματα που έτρεφαν οι Γεωργιανοί για τους Έλληνες:

«Το βράδυ όλο το Σουχούμι είχε μαζευτεί στο λιμάνι. Ήταν γεμάτο λουλούδια. Η ορχήστρα έπαιζε, τραγουδούσαν, χόρευαν. Γύρω ακούγονταν πολλά «ευχαριστώ», «αντίο», και «έχε γεια»... αλλά περισσότερο απ' όλα υπήρχαν δάκρυα. Οι κάτοικοι του Σουχούμι αποχαιρετούσαν το μέλος του κορμιού τους, τη σάρκα τους και το αίμα τους, τους Έλληνες. Οι Έλληνες είχαν ήδη ανεβεί στο βαπόρι, στον λευκότατο σαν σύννεφο «Ποσειδώνα» και από κει μας μιλούσαν ελληνικά, αρμένικα, ρώσικα, αμπχάζικα, γεωργιανά» (Dumbadze, ό.π.: 42-43).

Οι δύο φίλοι χωρίζονται οριστικά, αλλά κατά ένα τραγικό τρόπο ο Τζέμαλ θα ξαναβρεί μπροστά του, τρεις μέρες αργότερα, το πτώμα του Γιαγγούλη που ξέβρασε ο ποταμός Κελασούρης.

«Κυριευμένος από τη φρίκη το 'βαλα στα πόδια» λέει ο αφηγητής και τα αναφιλητά σκεπάζουν τις αναμνήσεις του. «Χωρίς να πάρω ανάσα, πέρασα την παραλία, τον σιδηρόδρομο, τη λεωφόρο Βενετίας και σαν τρελός μπήκα απότομα στο σπίτι μου.

- Τι έπαθες; με ρώτησε τρομαγμένη η θεία μου.
- Θεία Νίνα... Ο Γιαγγούλης επέστρεψε....

Μετά γονάτισα μπροστά της, την αγκάλιασα και έκλαψα με πολλή πίκρα» (Dumbadze, ό.π.: 44).

Στο δεύτερο στάδιο ανάγνωσης του κειμένου, θα αναζητήσουμε, θα απαριθμήσουμε και θα προσπαθήσουμε να ομαδοποιήσουμε «υλικά κατασκευής» των εικόνων του «ξένου», λέξεις, δηλαδή, και σχήματα λόγου, έτσι όπως λειτουργούν στη διπολική τους σχέση: Εγώ/ο Άλλος, Εμείς/οι Άλλοι.

Τα τοπωνύμια, πρώτα - πρώτα, σημειώνονται με μεγάλη ακρίβεια από τον αφηγητή (λογικό, αν σκεφτούμε ότι τα τραγικά γεγονότα της παιδικής ηλικίας, η ορφάνια, η απότομη ωρίμανση σημάδεψαν την ενήλικη ζωή του) και περιχαρακώνουν τη «σκηνή», την «κονίστρα» του αγώνα για απόκτηση ταυτότητας, της ευγενούς άμιλλας που δεν πρόλαβε να εξελιχθεί σε φιλία πραγματική, να ωριμάσει και να αποδώσει τους καρπούς της. Έτσι, πλάθουμε με τη φαντασία μας τη γειτονιά του Γιαγγούλη στο Σοχούμι του 1938/1939, όπου

τα μικρά παιδιά έπαιζαν ανέμελα, ενώ γύρω τους ξετυλίγονταν ανθρώπινα δράματα στο όνομα της εθνοκάθαρσης που επεδίωκε το σταλινικό καθεστώς, χιλιάδες άντρες περνούσαν από δίκη με την κατηγορία της κατασκοπίας και στέλνονταν σε στρατόπεδα εργασίας και γυναικόπαιδα εκδιώκονταν από τη χώρα ως ανεπιθύμητοι: «λεωφόρος Βενετίας», «ποταμός Τσαλαμπάσης», «δέκατο τρίτο σχολείο» όπου φοιτά ο μικρός Τζέμαλ, «διάβαση της σιδηροδρομικής γραμμής» όπου έστηνε καθημερινά ενέδρα ο Γιαγγούλης στα ανυποψίαστα «θύματά» του για να τους πάρει, με την πειθώ ή με τη βία ό, τι πολύτιμο είχαν στη τσέπη τους και να τους το μεταπουλήσει την επόμενη μέρα με έκπτωση, «πέρα από το σιδηρόδρομο, κάτω από τη γέφυρα» όπου πάλεψαν για πρώτη φορά τα δυο αγόρια, Έλληνας και Γεωργιανός για την πρωτοκαθεδρία στην παρέα, στην πραγματικότητα, όμως, αναζητώντας μια ταυτότητα, τη δική τους ταυτότητα, η αυλή του σπιτιού του Τζέμαλ, όπου ο Γιαγγούλης, με μαυρισμένο το μάτι από το ξύλο που έφαγε από τον πατέρα του επειδή δεν ήθελε να τον ακολουθήσει στην ξενιτιά, πήγε να πει τον καημό του και τρεις μέρες μετά, την ημέρα της αναχώρησης, αποχαιρέτησε για πάντα τον φίλο του, το λιμάνι του Σουχούμι όπου ο Τζέμαλ, μαζί με πολλούς Γεωργιανούς έτρεξε να αντικρίσει για τελευταία φορά κλαίγοντας «το μέλος του κορμιού του», «τη σάρκα του και το αίμα του», τον Γιαγγούλη και τέλος ο «ποταμός Κελασούρης», όπου παίχτηκε η τελευταία πράξη του δράματος.

Εξίσου χαρακτηριστικές, όμως, είναι και οι εκφράσεις και τα σχήματα λόγου που χρησιμοποιεί ο αφηγητής είτε για να περιγράψει την εξωτερική εμφάνιση και τα σωματικά χαρίσματα του Γιαγγούλη, είτε για να αποδώσει τα συναισθήματα, τις δυνατές εντυπώσεις και τον ηλεκτρισμό που του προκαλούσε κάθε φορά η συνάντησή του με τον Γιαγγούλη: «αδύνατος σαν τσίρος», «μαύρα σαν κάρβουνο μάτια», «μακριά χέρια σαν τον πίθηκο», «γοργός σαν το γατί», «δυνατός και γερός σαν την τσακμακόπετρα», «είχε ένα μικρό κομμάτι γης, με ένα μικρό, σαν την παλάμη κήπο», «δεκατετράχρονος δικτάτορας που είχε σκλάβους του όλα τα παιδιά της λεωφόρου Βενετίας», «από το θυμό η καρδιά μου ανέβηκε στο λαιμό μου», «κι εγώ περνώντας από κει, έκανα ότι δήθεν δεν με ενδιέφερε ούτε ο Γιαγγούλης, ούτε η αδελφότητά του. Αλλά, κρυφά μέσα μου είχα μεγάλο πόθο να ανακατευτώ κι εγώ με τα παιδιά, να μπορούσα σαν τον Γιαγγούλη να έδειχνα κι εγώ τις δυνατότητές μου. Ήμουν όμως ακόμα ξένος στη συνοικία, δεν είχα συντρόφους, δεν είχα φίλο και υποστηρικτή, κανένας δεν βρισκόταν πλάι μου, εκτός από τον μικρότερο εξάδελφό μου, τον Κώκα, και γι' αυτό δεν τολμούσα να τους πλησιάσω. Καταλάβαινα όμως ότι οι σχέσεις μας όλο και τεντώνανε, μίκραινε η απόσταση μεταξύ μας. Όταν τα φυτίλια του δυναμίτη καίγονται, η φωτιά πλησίαζε και κάποια στιγμή η έκρηξη γίνεται αναπόφευκτη. Έτσι ήταν και με μας.» (Dumbadze, ό.π.:

23) , «Η καρδιά μου σταμάτησε, το αίμα ανέβηκε στο κεφάλι μου και βούλωσαν τα' αυτιά μου. Δεν άκουγα πια τίποτα, έβλεπα μόνο σκασμένα στα γέλια τα παιδιά, το σπασμένο βιολί χάρω και το αδύνατο, τεντωμένο προς τα κάτω σαγόνι του Γιαγγούλη. Ξαφνικά με όλη μου τη δύναμη τον χτύπησα στο σαγόνι.» (Dumbadze, ό.π.: 27), «- Έλα να παλέψουμε, αλλιώς θα σε δείρω! είπε ερεθισμένος ο Γιαγγούλης και μου έδωσε ένα χαστούκι. Άναψα σαν να μ' έκαψε η φωτιά, ή να έριξαν βραστό νερό πάνω μου, αλλά δεν του απάντησα. Ο Γιαγγούλης μου έδωσε άλλο ένα χαστούκι, και άλλο ένα, αλλά κατάλαβα ότι δε με έδερνε με όλη του τη δύναμη και ούτε με μίσος. Αυτό έμοιαζε περισσότερο με τιμωρία άταχτου παιδιού, και όταν πάλι δεν του απάντησα, ο Γιαγγούλης σταμάτησε» (Dumbadze, ό.π.: 34), «Για αρκετή ώρα κοιτάζαμε ο ένας τον άλλον. Άκουγα την βαριά και γρήγορη ανάσα του και αυτός, βεβαίως, τη δική μου. Περίμενα την επίθεση του Γιαγγούλη, αλλά το περίεργο ήταν ότι δεν είχα πια ούτε δύναμη, ούτε διάθεση να παλέψω. Ήξερα όμως ότι από δω και πέρα ο Γιαγγούλης δε θα μπορούσε να με κυβερνάει» (Dumbadze, ό.π.: 38)..

Όταν πια απόκαμαν να παλεύουν και επειδή ο παιδικός εγωισμός και η περηφάνια δεν επέτρεπαν ούτε στον Γιαγγούλη να παραχωρήσει τα «πρωτεία» στην παρέα αλλά ούτε και στο Τζέμαλ να αποδεχτεί τη δεύτερη θέση, μόνο και μόνο γιατί του την πρόσφερε ο Γιαγγούλης, αποφάσισαν να διαγωνιστούν στις βρισιές και όποιος έλεγε τη χειρότερη βρισιά, θα αναδεικνύονταν νικητής:

- « - Τζέμαλ, ξεροκέφαλε!
- Γιαγγούλη, Έλληνα ζαρζαβάτη!
- Μυξιάρη!
- Γαϊδουριάρη!
- Γαϊδούρι!
- Σαπισμένο αγγούρι!
- Κάμπολα!
- Γυρίνο!
- Μέδουσα!
- Ηλίθιε!
- Παγκανίνι!

Οι βρισιές μου τελείωσαν. Ο Γιαγγούλης περίμενε. Ήταν η σειρά μου

- Πες κάτι, θα νικηθείς! μ' έσπρωξε από το χέρι ο Κώκα.
- Δεν ξέρω άλλα!

- Βρίσε τη μάνα του!
- Όχι, αυτό δεν γίνεται!
- Πες «σένι ντέντα βάτιρε». Δεν είναι βρισιά αυτό.
- Πώς να το πω στα ρώσικα; Δεν το ξέρω!
- Πες το γεωργιανά! Έτσι κι αλλιώς δε θα το καταλάβει! Ο Κώκα δε σταματούσε και με ανάγκασε να κάνω λάθος.
- Γιαγούλη, σένι ντέντα βάτιρε! Είπα στα γεωργιανά και μέχρι να ακούσω την απάντηση τρόμαξε η καρδιά μου.
- Η μάνα σου είναι πρόστυκεσα γυναίκα, Τζέμαλ! μου απάντησε ο Γιαγούλης, και κατάλαβα ότι κι αυτός έβριζε τη μάνα μου. Πόσο όμορφα το έλεγε όμως, σαν να τραγουδούσε το Ave Maria! Κι εγώ επανέλαβα τη βρισιά:
- Σένι ντέντα βάτιρε, Γιαγούλη!
- Η μάνα σου είναι πρόστυκεσα γυναίκα, Τζέμαλ! είπε αυτός ξανά σαν τραγούδι» (Dumbadze, ό.π.: 37-38).

Αυτός ο περίεργος «διαγωνισμός» συνεχίστηκε μισό περίπου χρόνο, όπως μας πληροφορεί ο αφηγητής. Αντί, όμως, να καταρρακώσει το ηθικό των διαγωνιζομένων, τους έφερε ακόμα πιο κοντά. Η γλώσσα, αντί να σταθεί εμπόδιο, έγινε γέφυρα επικοινωνίας και προσέγγισης:

«Ο Γιαγούλης κι εγώ κάθε φορά που συναντιόμασταν, σηκώνοντας το χέρι μας σαν χαιρετισμό ο ένας στον άλλον λέγαμε:

- Σένι ντέντα βάτιρε, Γιαγούλη!
- Η μάνα σου είναι πρόστυκεσα γυναίκα, Τζέμαλ!» (Dumbadze, ό.π.: 36).

Κι όταν ο Τζέμαλ κατέβηκε στο λιμάνι για να αποχαιρετήσει το φίλο του που μαζί με άλλους Έλληνες Πόντιους έπαιρναν για μια ακόμη φορά το δρόμο του ξεριζωμού, του είπε:

- Γιαγούλη!... Γιαγούλη! φώναξα και άρχισα να κουνώ τα χέρια μου. Εκείνος πολλή ώρα μ' έψαχνε μέσα στο πλήθος και τελικά με βρήκε από τη φωνή μου. Όταν με είδε σήκωσε ψηλά τα δύο του χέρια.
- Γιαγούλη, Γιαγούλη, έχε γεια!
- Τζέμαλ, εγώ αγαπώ τη μάνα σου!
- Τζέμαλ, εγώ αγαπώ τη μάνα σου! μου φώναζε ελληνικά κι εμένα πάλι μου φάνηκε ότι τραγουδούσε. Δεν μπόρεσα να αντέξω άλλο ούτε τη φωνή του ούτε το βλέμμα του και κλαίγοντας τράβηξε προς το σπίτι μου» (Dumbadze, ό.π.: 43).

Η λέξη εκείνη, όμως, που διατρέχει όλο το διήγημα, καθώς εμφανίζεται πέντε φορές και προκαλεί κλιμακούμενα συναισθήματα στον αφηγητή ασκώντας μια μυστηριακή επίδραση πάνω του (γι' αυτό και τη χαρακτηρίζει «μαγική»), είναι η λέξη «HELLADOS» που ήταν γραμμένη με τη μορφή τατουάζ στο στήθος του Γιαγγούλη, στο μέρος της καρδιάς.

Τις δυο πρώτες φορές την αντικρίζει ο Τζέμαλ την ώρα που παλεύει με τον Γιαγγούλη:

«Δεν μου απάντησε, έβγαλε το μαύρο σατινένιο πουκάμισό του και το έριξε κάτω. Τινάχτηκα σαν είδα το δυνατό και μεγάλο του στήθος. Αλλά περισσότερο απ' όλα με αναστάτωσε το τατουάζ: πάνω από την αριστερή του ρώγα, με μεγάλα λατινικά γράμματα διάβασα: HELLADOS.» και λίγο παρακάτω: «Ο Γιαγγούλης περίμενε λίγο και βλέποντας ότι δε σηκώνομαι άρχισε να φορά το πουκάμισό του κι εγώ πάλι διάβασα στο στήθος του το τατουάζ:HELLADOS» (Dumbadze, ό.π.: 30,31).

Και την τρίτη φορά που θα συναντήσει τη λέξη αυτή ο Τζέμαλ, η αφορμή θα είναι μια ακόμη αναμέτρησή του με τον Γιαγγούλη:

«Το απόγευμα κάτω από τη γέφυρα περίμενα τον Γιαγγούλη. Ήρθε. Δε μου μίλησε. Έδωσε το γαϊδούρι του στο φράχτη της οικογένειας Αντάμια, έβγαλε το πουκάμισό του, το 'ριξε πάνω στο γαϊδούρι του κι εγώ ξαναδιάβασα στο στήθος του τη μαγική λέξη: HELLADOS» (Dumbadze, ό.π.: 35)..

Την τέταρτη φορά οι σχέσεις των δύο παιδιών όχι μόνο έχουν εξομαλυνθεί, αλλά κι έχουν έρθει τόσο κοντά εξαιτίας του αμοιβαίου σεβασμού και της εκτίμησης που τρέφει πια ο ένας για τον άλλο που ο Γιαγγούλης διαλέγει τον Τζέμαλ για να του αναγγείλει τα κακά μαντάτα, ότι οι Έλληνες της συνοικίας τους φεύγουν για την Ελλάδα και σε μια εκ βαθέων εξομολόγηση να του αποκαλύψει το μεγάλο του καημό, την αντίθεσή του στην απόφαση του πατέρα του να φύγουν για την Ελλάδα, τον έρωτά του για τη Μήδα, την κόρη μιας Ελληνίδας κι ενός Αμπχάζου και, τέλος, το πραγματικό νόημα της λέξης που ο μικρός Τζέμαλ είχε μυθοποιήσει στο μυαλό του:

« - Μάλιστα. Τότε να μου εξηγήσεις τι είναι αυτό; Άνοιξα το πουκάμισό του και διάβασα δυνατά: HELLADOS.

- Αυτή είναι λέξη, είναι τατουάζ, Τζέμαλ. Η πατρίδα είναι πιο βαθιά, πιο μέσα... είπε ο Γιαγγούλης και έβαλε το χέρι του στο στήθος.

Με δυσκολία κατάπια τον κόμπο που είχε σταματήσει στον λαιμό μου και πριν να του απαντήσω, ο Γιαγγούλης τράβηξε το χαλινάρι του γαϊδουριού του κι έφυγε από την αυλή μας» (Dumbadze, ό.π.: 41).

Οι δύο φίλοι, χωρίζονται οριστικά, αλλά κατά ένα τραγικό τρόπο ο Τζέμαλ θα ξαναβρεί μπροστά του τη λέξη «HELLADOS»:

«Τρεις μέρες αργότερα, η θάλασσα έριξε στην εκβολή του ποταμού Κελασάρη το πτώμα ενός νεαρού. Οι ψαράδες το τράβηξαν έξω, το ξάπλωσαν στην αμμουδιά και φώναξαν τα παιδιά που κολυμπούσαμε εκεί κοντά για να το αναγνωρίσουμε. Το πρόσωπο του νεαρού το είχε σβήσει το νερό. Κανένας δεν μπόρεσε να το αναγνωρίσει. Μόνον εγώ, εγώ το αναγνώρισα, όταν πάνω στο φαρδύ του στήθος διάβασα τη μαγική λέξη: HELLADOS» (Dumbadze, ό.π.: 43-44).

«Ο Γιαγγούλης είναι μία χαρακτηριστική περίπτωση ήρωα στη λογοτεχνία της ελληνικής διασποράς, ο οποίος αντιστέκεται στο λόγο «περί διαφοράς» που εκπέμπεται από το εθνικό κέντρο» σχολιάζει ο Γιάννης Μητροφάνης. «Ο πατέρας του, ο οποίος ανταποκρίνεται στα μηνύματα του εθνικού κέντρου και φεύγει με τους άλλους Έλληνες για τη γη της επαγγελίας, αυτοπροσδιορίζεται διαφορετικά από τον γιο του. Ο Γιαγγούλης, αντίθετα, βιώνει μία κοινωνική και επικοινωνιακή απόσταση από το εθνικό κέντρο αναφοράς, με αποτέλεσμα όλα τα μηνύματα περί ταυτότητας που εκπέμπονται από εκεί, να μην τον αφορούν. Του αρκούν τα σύμβολα που έχει εσωτερικεύσει στο πολιτισμικό περιβάλλον της παροικίας του, οι μύθοι, οι προφορικές παραδόσεις, ακόμα και σε μία άλλη, από την ελληνική, γλώσσα προκειμένου να αναπτύξει μία αυτοαντίληψη για την εθνοτική του ταυτότητα που του επιτρέπει τον αυτοπροσδιορισμό του και ως Έλληνα. Συνεπώς, η εθνοπολιτισμική ταυτότητα του Γιαγγούλη βασίζεται σε σύμβολα, σε ένα απλό τατουάζ με τη λέξη Hellados. Το τατουάζ συμπυκνώνει τη συμβολική ελληνικότητα του Γιαγγούλη, την αίσθηση του ανήκειν και παράλληλα ορίζει την τρισυπόστατη σχέση του μετανάστη με την πατρίδα όχι ως χώρο αλλά ως αντίληψη που ο ίδιος έχει ενστερνιστεί και χωρίς πάντα να γνωρίζει, όπως και ο Hellados, με ποια πατρίδα να δεθεί και ποια ν' αφήσει» (Mitrofanis, 2007: 599).

Η τρυφερή παιδική φιλία που περνά πρώτα «δια πυρός και σιδήρου», δοκιμάζεται και κονταροχτυπιέται για το αρχηγιλίκι κι ύστερα γίνεται δυνατή κι αληθινή, η αλήθεια, όπως μόνο τα παιδικά μάτια βλέπουν και μόνο η παιδική ψυχή νιώθει κι ακουμπά πραγματικά, η συναδέλφωση λαών, απλού, φτωχού κόσμου που αγωνίζεται για την επιβίωση, η φυγή κι ο φόβος, ο ξεριζωμός και πάνω απ' όλα το ανεξάντλητο θέμα «πατρίδα» είναι τα θέματα που θίγει η νουβέλα του Nodar Dumbadze, μια νουβέλα που σαν παραμύθι και παιχνίδι, περνάει τα μηνύματα των χαμένων πατρίδων, τον πόνο αυτών που τους αναγκάζουν να εγκαταλείψουν τη γη τους στην οποία γεννήθηκαν και μεγάλωσαν, να εγκαταλείψουν τις

εστίες τους και τους φίλους τους. Και γνώρισε ο Ελληνισμός πολλές τέτοιες στιγμές. Επαναπατρισμός, παλιννόστηση, επιστροφή - προσφυγιά, ξεριζωμός: λέξεις επίκαιρες, πολυδιάστατες που χαράζονται διαφορετικά στην ψυχή κάθε ανθρώπου και σημαδεύουν τη ζωή του.

Επίλογος

Η φιλία και η απόκτηση μιας πατρίδας είναι οι δύο κύριες έννοιες που αναπτύσσονται στη νουβέλα του Nodar Dumbadze «Ο HELLADOS, ένα ελληνάκι του Καυκάσου», έννοιες οι οποίες προσεγγίζονται με ιδιαίτερη ευαισθησία από τον συγγραφέα. Όσοι βίωσαν την ξενιτιά, υποφέρανε από έντονη νοσταλγία για την πατρίδα, όπως και ο Χρήστος Αλεξανδρίδης, την ώρα που επαναπατρισμού, τα παιδιά, όμως, νοσταλγούσαν την Ελλάδα, αλλά ταυτόχρονα ένιωθαν δικό τους τον τόπο που γεννήθηκαν, που είχαν τους φίλους τους, όπως και ο γιος του Χρήστου, ο Γιαγγούλης. Εξάλλου, είναι πολύ σημαντικό που το κείμενο ξυπνά μνήμες από το τραγικό παρελθόν της Ελλάδας και εγείρει συζητήσεις ιστορικού ενδιαφέροντος τόσο σε μεγάλους, όσο και σε παιδιά. Είναι μια καλή ευκαιρία να γνωρίσουν τα παιδιά και να ξαναθυμηθούν οι ενήλικοι αναγνώστες αυτά που υπέστησαν οι Έλληνες κάτοικοι των παραθαλάσσιων περιοχών της Μαύρης Θάλασσας, με την ελπίδα ότι ίσως μπούμε, κάποτε, στη θέση του εκάστοτε ξένου και μειωθεί η απόσταση από αυτόν, η απόσταση που χωρίζει τους «δικούς» από τους «ξένους», γιατί, όπως υποστηρίζει και η μεγάλη γλωσσολόγος και ψυχαναλύτρια Julia Kristeva, ένας τρόπος να συμβιώσουμε με τον

Βιβλιογραφία

- Αμπατζοπούλου, Φ. (1998). *Ο άλλος εν διωγμώ., Η εικόνα του Εβραίου στη λογοτεχνία, Ζητήματα ιστορίας και μυθοπλασίας*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Οικονόμου Αγοραστόύ, Ι.: (1992). *Εισαγωγή στη Συγκριτική Στερεοτυπολογία των εθνικών χαρακτηριστικών στη λογοτεχνία*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Τριανταφυλλίδου, Τ. (2008). *Αναπαραστάσεις των Ελλήνων στα έργα Ρώσων λογοτεχνών*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός οίκος Αντ. Σταμούλη.
- Dumbadze, N. (1992). *Ο HELLADOS: ένα ελληνάκι του Καυκάσου*. Μετάφραση: Θάμαρ Μέσχη. Αθήνα: Πολιτιστική εταιρεία «Πανόραμα».
- Kristeva, J. (2004). *Ξένοι μέσα στον εαυτό μας*. Μετάφραση Βασίλειος Πατσαγιάννης. Αθήνα: Scripta.

Mitrofanis, Y. (2007). Ανθολόγιο της Διασποράς και Διαπολιτισμικότητας /A School Anthology of the Greek Literature of the Diaspora. In E. Close, M. Tsianikas and G. Couvalis (eds.). *‘Greek Research in Australia: Proceedings of the Sixth Biennial International Conference of Greek Studies, Flinders University June 2005’*. Adelaide: Flinders University Department of Languages Modern Greek, 591-600. Διαθέσιμο στο:

(https://dspace.flinders.edu.au/jspui/bitstream/2328/3297/1/591-600_mitrofanis%20Gr.pdf) (τελευταία ανάκτηση 28/9/2014)

http://en.wikipedia.org/wiki/Nodar_Dumbadze (τελευταία ανάκτηση 28/9/2014)